

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ SÜNİ İNTELLEKTİN TƏTBİQİ

*Abbasova N.A., Əliyeva G.A.
Milli Aviasiya Akademiyası*

Müasir elmin ən son tendensiyası olan süni intellekt (Sİ) davamlı olaraq gündəlik həyatımıza nüfuz edir, onun ayrılmaz hissəsinə çevrilir, təhsildə, xüsusən də xarici dillərin öyrənilməsində getdikcə daha əhəmiyyətli rol oynayır. Hazırda bütün dünyada süni intellektin köməyi ilə tədris prosesinin keyfiyyətini yüksəltmək və zəruri peşə vərdişlərinə səmərəli şəkildə yiyələnmək üçün müasir texnologiyalardan geniş istifadə olunur. Sİ, qiymətləndirmə sistemlərini qismən optimallaşdırmağa imkan verir. Sİ-nin köməyi ilə tədris fəaliyyətini, onun çətinlik səviyyəsini, təlim tempini və tədris metodlarını rəşional tənzimləyərək effektivliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırmaq mümkündür.

Açar sözlər: süni intellekt, qiymətləndirmə sistemi, tədris metodu, fərdi hədəf proqramları, müqayisəli təhlil, ünsiyyət bacarıqları, integrasiya, iş yükünün azaldılması, peşə vərdişləri.

Giriş. Bizi bu məqaləni yazmağa İCAO prezidenti cənab Salvatore Sciacchitano, 2023-cü ilin iyununda Milli Aviasiya Akademiyasına səfəri zamanı müəllim və tələbələr qarşısındakı çıxışı ruhlandırdı. Çıxış zamanı o, Hava Hərəkətinin İdarəedilməsində Sİ-dən istifadə edilməsi kimi əhəmiyyətli bir məsələyə toxunmuşdu.

Bu gün bu, az öyrənilmiş sahədir və bu haqda məlumat çox deyil, amma aviasiya sahəsində Sİ-nin tətbiq imkanları çox genişdir. Biz bu məqalədə Sİ-nin gələcəkdə ingilis dili tədrisindəki rolu və imkanlarından danışacağıq.

Məqalənin yazılmasından məqsəd Sİ-nin ingilis dili fənninin tədrisində rolunu araşdırmaq, üstünlüklərini qeyd etmək və onların dərs prosesində tətbiq yollarını öyrənməkdən ibarətdir. Sİ müəllimi əvəz etmir, yalnız onun işini asanlaşdırır, sürətləndirir, iş yükünün azaldılması, həmçinin səhv qərarların verilməsindən çəkindirmək və onları sığortalamaq üçün istifadə olunur. Məqsəd süni intellektin anlayışla qarşılınması və bu sahədə təbliğat və təşviqatı genişləndirməkdir. Məqalədə, gələcəkdə superintellektli maşınlar onları idarə etmək cəhdlərinə müqavimət göstərəcək və təhlükəli hala gələcəyi barədə xəbərdarlıq edilir.

Son onilliklərdə xarici dillərin tədrisi metodologiyasında qlobal dəyişikliklər baş vermişdir. Müasir elmin ən son tendensiyası olan Sİ davamlı olaraq gündəlik həyatımıza nüfuz edir, onun ayrılmaz hissəsinə çevrilir, təhsildə, xüsusən də xarici dillərin öyrənilməsində getdikcə daha əhəmiyyətli rol oynayır. Apple, Google, Microsoft və Facebook kimi texnoloji nəhənglər hazırda Sİ sahəsində güclü rəqabət aparır, bu sahədəki yeni tədqiqatlara böyük sərmayələr qoyurlar. Pandemiya və bunun nəticəsində distant təhsilə artan zərurət Sİ texnologiyalarının təhsil sektoruna integrasiyasını bir qədər də sürətləndirdi. Hazırda bütün dünyada Sİ-nin köməyi ilə tədris prosesinin keyfiyyətini yüksəltmək və zəruri peşə vərdişlərinə səmərəli şəkildə yiyələnmək üçün müasir texnologiyalardan geniş istifadə olunur.

Sİ-nin inkişafı və tətbiqi üzərində çalışan Intellias, Alphary, Microsoft kimi nəhəng korporasiyaların araşdırmalarına görə, Sİ alqoritmləri həyatın bütün sahələrində elektron tədrisi inkişaf etdirmək üçün böyük potensiala malikdirlər. Xarici dilləri istənilən zaman və məkanda öyrənmək üçün müasir maddi-texniki bazası olan bəzi böyük universitetlərdə, nəqliyyat mühəndisliyinin hazırlıq proqramlarında, beynəlxalq korporasiyalarda Sİ-dən də istifadə edirlər. Zaman keçdikcə ənənəvi məktəblər, kolleclər və universitetlər də tələbələrin imkanlarını daha rəngarəng etmək və genişləndirmək üçün Sİ ilə işləyən proqramlarına dil tədrisini əlavə edəcəklər.

Xarici dil tədrisində Sİ-dən istifadə sahəsində lider hesab olunan alman İT şirkəti Intellias-in təcrübəsini nümunə olaraq göstərmək olar. Intellias Alphary ilə birgə istifadəçilər üçün Android, iOS və veb saytları əsasında ingilis dilinin öyrənilməsinə yardımçı olan bir sıra tətbiqlər və proqramlar yaratmışdır. Bu tətbiqlər avtomatik olaraq intellektual əks əlaqəni təmin etmək üçün Oksford lüğətlər toplusundan və FeeBu (Feedback Butterfly) adlı inteqrasiya olunmuş Sİ-dən istifadə edirlər. Bu tətbiqin istifadəsi o qədər uğurlu oldu ki, dünyanın ingilis dili üzrə ən böyük tədris materialları nəşriyyatı olan Oxford University Press onu satın aldı və bu texnologiyayı dünyada yaymaq üçün lisenziyalasdırdı.

Tədris prosesində istifadə olunan Sİ texnologiyası xarici dil tədrisinin mahiyyətini, tədris prosesinin təşkili qaydalarını dəyişərək, tədris problemlərini ən uyğun şəkildə həll edə bilər. Bu günlərdə Sİ tədrisdə və innovativ təhsildə ən böyük problemləri belə həll etmək potensialına malikdir.

Sİ-dən hazırda təhsildə istifadənin bir neçə əsas istiqamətini ayırmaq olar:

- rutin tapşırıqların avtomatlaşdırılması;
- təlimin fərdiləşdirilməsi;
- məzmun və təlim proqramlarının yaradılması;
- soft skillsin inkişafı.

Bu istiqamətləri ayrı-ayrılıqda təhlil edək.

Rutin tapşırıqların avtomatlaşdırılması. Bu günlərdə Sİ həyatımızın hər sahəsinə nüfuz etdiyindən, Sİ alqoritmləri bütün sahələrdə eLearning-i təkmilləşdirmək potensialına malikdir. Sİ vasitəsilə dil tədrisi platformaları istifadəçilərə mövzuları təkrarlamaq, diqqəti daha çətin tapşırıqlara yönəltmək, həmçinin mədəni fon amillərini nəzərə almaq şərtlə özlərinə uyğun sürət və tempdə işləmək imkanı yaradır.

Test tapşırığının cavablandırılması üzərində səylə çalışdıqdan sonra nəticələri gözləmək tələbələr üçün yorucu olur. Testin nəticələrini aldıqdan sonra səhvləri gördükdə, onları necə və hansı səbəbdən etdiyini xatırlamaq çətin olur. Sİ-nin tətbiqi ilə artıq bu qədər gözləmək zərurəti yoxdur, testlər anı olaraq avtomatik qiymətləndirilir və təhlil edilir. Nəticədə dərhal aşkar olunan səhvlərin aradan qaldırılması üçün zəruri tədbirlər görülür və nəticədə növbəti imtahanlardan daha yüksək nəticələr əldə edilir.

Sİ-dən artıq uzun müddətdir təhsildə, ilk növbədə bacarıqların inkişafına və sınaqlara kömək edən bəzi sistemlərdə istifadə olunur. Xarici dilin öyrənilməsi zamanı yaranan sualları yalnız auditoriyada, yaxud müəllimlə birbaşa görüş zamanı həll etmək mümkün olduğu halda, Sİ botlarından istifadə edərək günün istənilən vaxtında, istənilən mövzuda verilən sorğuya dərhal cavab verən 24/7 rejimində tədrisin mövcud olması əhəmiyyətli üstünlükdür.

Sİ vasitəsilə müəllimlər tədris planındakı çatışmazlıqları, mühazirələrdə və ya praktik tapşırıqlarda nəzərdən keçiriləcək istiqamətləri, tələbələr çətin gələn mövzuları və əlavə təlimə ehtiyacı olan tələbələri müəyyən etmək imkanı əldə edəcəklər. Bundan əlavə, müəllim tələbələrlə ünsiyyət, qiymətləndirmə, mənimsəmə təhlili, tapşırıqların yoxlanılması və dərslərə hazırlıq hissəsinin bir qismini Sİ-yə həvalə edə bilər. Məsələn, Gradescope proqramı məktəblərdə və universitetlərdə müxtəlif fənlər üzrə tipik tapşırıqları avtomatik yoxlamağa və qiymətləndirməyə imkan yaradır. “Qiymətləndirmə sistemləri qismən optimallaşaraq, avtomatik olaraq Sİ vasitəsilə tapşırıqla əks əlaqə yaradır, müəllimlər tələbələrin biliklərindəki boşluqları müəyyənləşdirir və onlara müvafiq zəruri materiallar təqdim edirlər” [1]. PrepAI servisi isə dərslər materialları əsasında testlər hazırlaya bilər. Müəllim mühazirəni, dərslərin fəslini və ya müvafiq mətni yükləyir və proqram çətinlik səviyyəsinə uyğun olaraq avtomatik dəyişə bilən suallar hazırlayır. Bu tətbiqin istifadəsi müəllimlərin vaxtına əhəmiyyətli dərəcədə qənaət edir, belə ki, müəllimlər orta hesabla iş vaxtının 40%-dən çoxunu tapşırıqların yoxlanılmasına, dərslərə hazırlığa və inzibati vəzifələrin yerinə yetirilməsinə sərf edirlər.

EFL (İngilis dili xarici dil kimi) öyrənənlər dərslərə yeni başlayanda çoxlu sayda səhvlər edirlər, həmçinin və bu müddət ərzində daim dəyişən dil bacarıqlarının mütəmadi olaraq yoxlanılmasına ehtiyac yaranır. Digər tərəfdən, müəllimlər eyni səhvləri düzəltmək kimi monoton

işdən çox yorulurlar. Buna görə də, bir çox tədqiqatçılar kompüter təlimi vasitəsilə öyrənmə və öyrətmə proseslərinin səmərəliliyini artırmağa çalışırlar.

Təlimin fərdiləşdirilməsi. Tədris prosesinə Sİ-nin daxil edilməsinin əsas üstünlüklərindən biri tələbələrə daha fərdi öyrətmə imkanları verməkdir və bu səbəbdən Sİ sutka ərzində tələbələrlə əks əlaqə yaradan chatbotlardan tutmuş hər bir tələbənin zərurətlərinə uyğunlaşan fərdiləşdirilmiş öyrənmə alqoritmlərinə qədər müxtəlif variantlardan istifadə edilir.

Xarici dil müəllimi üçün 15-25 nəfərdən ibarət qrupda hər bir tələbəyə fərdi yanaşması kifayət qədər çətin ola bilər. Yalnız Sİ-nin istifadəsi sayəsində yeni dil öyrənən hər bir tələbənin zəruri tələbatlarını nəzərə almaq mümkündür. Tədris prosesinə inteqrasiya edilmiş Sİ vasitəsilə müəllimlər tələbələri, onların maraqları, qabiliyyətləri və s. haqqında gigabaytlarla məlumat əldə edə bilirlər. Təhlil edildikdən sonra bu məlumatlar fərdiləşdirilmiş təhsilə yol açır.

Google mütəxəssisləri «Future of Education» adlı araşdırmalarında bu gün təhsilin Sİ texnologiyası sayəsində daha çox fərdiləşdirildiyini müəyyən ediblər. Qeyd edildiyi kimi Sİ təlimi hər bir tələbənin fərdi ehtiyacına uyğun qurmağa imkan verir. Bu sahədə ixtisaslaşan Carnegie Learning təhsil platforması müəllimlərə tələbələrin fəaliyyətini izləməyə və onlarla fərdi əks əlaqə qurmağa kömək edir.

“MathIAu alqoritmi tələbələrin inkişaf səviyyəsini izləyir, tapşırıqların icrası ilə bağlı rəy verir, tələbənin köməyə ehtiyacı olması barədə real vaxt rejimində müəllimi dərhal məlumatlandırır. Digər proqram, Coursera, ən çox səhv cavablandırılan sualları qeyd edərək məlumatları proqramın müəlliflərinə ötürür. Nəticədə sualların məzmununda dəyişikliklər edilir, yaxud mövzu əlavə olaraq izah edilir, tələbələr isə testi düzgün cavablandırmaq üçün müvafiq məlumatlar alırlar. Proqram tələbənin sualları cavablandırarkən hansı çətinliklərlə üzləşdiyini müəyyənləşdirir və müdaxilə edərək düzəlişlər edir” [2]. Tələbələr ev tapşırıqlarını yerinə yetirdikdə yenə də Sİ və neyroşəbəkələrdən fəal şəkildə istifadə edirlər. Bəzi tətbiqlərdə alqoritmlər fəaliyyət tarixçəsini təhlil edərək tədris proqramının hansı hissəsində təkmilləşdirilməyə zərurətin olduğunu göstərir və təhsil platformasının mövcud bilik səviyyəsinə uyğun fərdiləşdirilmiş proqramı təklif edir.

Daha çox fərdiləşdirilmiş tədris müəllimlərin dərslər vaxtından daha səmərəli istifadəsi deməkdir. Sİ texnologiyası iş yükünü azaltmaq və tədrisin səmərəliliyini artırmaqla fərdiləşdirilmiş tədrisdə müəllimin sinifdəki rolunu daha mükəmməl edəcək potensiala malikdir. Gələcəkdə təhsil texnologiyaları sektoruna daha çox Sİ əsaslı tətbiqetmələr daxil ediləcək və bu sahə inkişaf etdikcə tədrisə daha çox fayda gətirəcəkdir.

Məzmun və təlim proqramlarının yaradılması. PrepAI test generatoru Sİ ilə tədris məzmunları yaradır. SmartestLearning platforması ilə birgə bazaya yüklənmiş materialları təhlil edərək məzmunu uyğun müxtəlif formatlarda testlər, krossvordlar, suallar, interaktiv qrafiklər və s. kimi tapşırıqlar təklif edir. Sİ-nin köməyi ilə məsələn, synthesys servisinde təlim videoları da yaratmaq mümkündür. Ssenari skripti yükləndikdən sonra alqoritm mətni nitqə və ya videoya çevirir. Dil, səsləndirmə səsləri və avatar seçməklə nəticəni tənzimləmək olar.

Təlim proqramları Sİ texnologiyasını yalnız məzmunu emal etmək, tənzimləmək və chatbotlarla qarşılıqlı əlaqə yaratmaq üçün istifadə etmir. Məsələn, Duolingo kimi xarici dil öyrənmə proqramında Sİ, hətta tələbənin nitqini başa düşməyə belə imkan yaradır. Alqoritm qrammatik konstruksiyaları, lüğəti, sözlərin tələffüzünü təhlil edir və səhv olduqda düzgün variantı təklif edir. Memrise tətbiqində isə texnologiya hətta real dünya obyektinin necə adlandırıldığını öyrənməyə imkan verir. Deyək ki, “masa” sözünün ingilis dilində tərcüməsini bilmək istəyirsinizsə, cavabı smartfonun kamerasını masaya yönəltməklə əldə etmək olar.

“Xarici dillərin tədrisində tam şəkildə Sİ-dən istifadənin üstünlüklərindən biri də mövcud dil chatbotlarıdır. Dil öyrədən Sİ chatbotları verilən sualları fərdi şəkildə cavablandırır, görülən işləri qiymətləndirir və təkmilləşdirmək üçün məsləhətlər verə bilər. Əvvəllər botlar yalnız ingilis, ispan, alman və ya fransız dillərində danışa bilirdisə, hazırda onlar müxtəlif mövzularda 23-dən çox dildə (və onların sayı artır) danışa bilirlər” [3]. Duolingo, dünyada dil öyrənmək üçün ən populyar chatbotlardan biridir və PC Magazine jurnalı bu tətbiqi ən yaxşı proqramlardan biri adlandırır. Bu proqram istifadəçinin tələblərini anlayır, Sİ alqoritmləri sayəsində fərqli

istifadəçilər eyni suala fərqli cavablar ala bilər. Duolingo, dil öyrənmə chatbotundakı virtual müəllimlər sayəsində minlərlə insanın anlaşılmazlıq hissi keçirmədən yeni bir dil öyrənməsinə imkan yaradır.

Chatbotlardan istifadə etmək üçün lazım olan tək şey Sİ botu ilə söhbətə başlamaq və onun təcrübəsindən yararlanmaqdır. ChatGPT hələ ki, təhsilin təşkili analitikasında ayrı-ayrı sorğu çatları ilə işləyir, lakin onun törəmələrinin (o cümlədən, GPT-4) kütləvi tətbiqi, şübhəsiz ki, bu kimi problemləri aradan qaldıracaq. Əvvəllər heç bir proqram ChatGPT qədər tapşırıqları tez və dəqiq yerinə yetirmirdi, hazırda isə onunla qarşılıqlı əlaqə nəticəsində müstəqil iş üçün tapşırıqlar, test sualları, inşa tipli cavabların avtomatik yoxlanılması üçün cavab standartları yaranır.

Hal-hazırda geniş istifadəsi olan müxtəlif chatbotlar mövcuddur: A. L. I. C. E., Mitsuku, Splotchy, Cleverbot, Existor, Elbot, iGod və s. Bu cür chatbotlar dil ünsiyyəti maneələrini aradan qaldıraraq xarici dildə məhdudiyyətsiz ünsiyyət imkanları təmin etmək baxımından əvəzedilməzdilər.

Soft skills inkişafı. Soft skills və ya «yumşaq bacarıqlar», şəxsi münasibətləri və xarakter xüsusiyyətləri ilə yanaşı sosial və idarəetmə qabiliyyətləri ilə də sıx əlaqəli insani keyfiyyətlərdir. Yumşaq bacarıqlara ənənəvi olaraq tənqidi düşüncə, ünsiyyət bacarıqları, başqalarını dinləmək bacarığı, komanda işi, yaradıcı düşüncə, mentorluq və s. aid edilir. Yumşaq bacarıqları kəmiyyətə ölçmək mümkün olmasa da, onlar şəxsi və peşə həyatında uğur qazanmaqda strateji xarakter daşıyır və xarici dillərin öyrənilməsinə həm müsbət, həm də mənfi təsir edə bilər. Xarici dillərin öyrənilməsi tələbələrin fərdi xüsusiyyətlərinə və uyğun öyrənmə tərzinin seçilməsinə diqqətlə yanaşmağı tələb edir. Tədqiqatlara görə Sİ texnologiyaları həm tələbələr, həm də müstəqil dil öyrənənlərin yaradıcılıq, tənqidi düşüncə və hətta ünsiyyət bacarıqlarını artırmağa kömək edir. Məsələn:

- tələbələr neyroşəbəkənin köməyi ilə müəyyən tapşırığın qaralmasını hazırladıqdan sonra onu əl ilə köçürə bilərlər. Bu, məzmunu daha yaxşı başa düşməyə və qavramağa kömək edir;

- neyroşəbəkədən mübahisədə bu və ya digər məsələyə uyğun olaraq opponent kimi istifadə etmək olar;

- alqoritmlər bəzi hallarda səhv cavab verdiyindən tələbələr neyroşəbəkənin cavablarını təhlil edib faktları yoxlamaqla öz üzərlərində işləyə bilərlər.

Sİ-nin xarici dillərin tədrisində istifadəsinin tələbələrə verdiyi bir çox üstünlüklərini qeyd etmək vacibdir. Sİ demək olar ki, bütün nitq fəaliyyətlərinin tədrisində istifadə edilə bilər: danışmaq, dinləmək, oxumaq, yazmaq və tərcümə etmək. Tələbənin bilik səviyyəsini müəyyənləşdirməyə, tədris materialını və tədris prosesini uyğunlaşdırmağa, avtomatik sual generatorlarından istifadə etməyə, əlavə kurslar tövsiyə etməyə, öyrənmə nəticəsini proqnozlaşdırmağa, səs botlarından istifadə etməyə və s. kömək edə bilər. Müxtəlif aspektlərdə tələbələr üçün Sİ-nin fəaliyyətinin üstünlüklərini nəzərdən keçirək:

- şifahi nitq tədrisində Sİ müəllimləri təqlid edən yeganə texnologiyadır. Ona əsasən tələbələrlə fərdi və interaktiv dil tədrisi aparılır, tələbələrin tələffüzü düzəldilir, dialoqlar yaradılır, cümlə qurma tapşırıqları yerinə yetirilir, avtomatik olaraq danışma, həmçinin həm danışma, həm də dinləmə yoxlamaları keçirilir;

- təlimin ilkin mərhələsində fonetikaya xüsusi diqqət yetirildiyindən Sİ hərflərin və sözlərin tələffüzünə düzəlişlər edə bilər. Qeyri-standart tələffüz səbəbindən yeni öyrəndiyi əcnəbi dildə danışdıqda ifadələrin mənasını anlamaq bir qədər çətin olur və ünsiyyətdə maneələr yaranır. Nitqin tədrisi zamanı danışq dili mühitinin olmadığı şəraitdə Sİ tələbələrlə istənilən zaman və istənilən məkanda danışa bilər, beləliklə şifahi ünsiyyət üçün daha çox şans yaranır, “zəif danışq bacarığı” və “söhbətə başlamağın çətinliyi və ya utancaqlıq” problemlərini həll edərək nitq ünsiyyəti üçün daha çox şans yaradır, dil öyrənərkən ünsiyyət bacarıqlarının formalaşmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir;

- Sİ-nin köməyi ilə tələbələrin öyrənmə tərzində dəyişiklik sürətlənir. Tələbələrin fərdi inkişafının tələblərinə uyğun olaraq, tədqiqat məlumatlarının toplanması, təhlili və xüsusiyyətlərinin anlaşılması əsasında Sİ müxtəlif kanallarla təlim mənbələri əldə edir, müvafiq bilik səviyyəsinə çatmaq üçün ən uyğun təlimin fərdi hədəf proqramlarını hazırlaya bilər.

Beləliklə, təlim fərdi qabiliyyətlərə uyğun olaraq aparılır, hər tələbə üçün uyğun təlim seçilir və Sİ tədris prosesində nəticələri qiymətləndirərək rəy verir;

-Sİ-dən istifadə edildikdə, nəhəng material toplusundan lazımı materiallar tez bir zamanda axtarıla və tapılır və beləliklə tələbələrin vaxtına xeyli qənaət edilir;

-tələbələr proqrama yerinə yetirdikləri tapşırıq cavablarını yüklədikdən sonra, təbii dil işləmə texnologiyasına (NLP- natural language processing) əsaslanaraq, Sİ texnologiyası qrammatik səhvləri düzəliş edib müvafiq tövsiyələr verir. Beləliklə, tələbələrə verilən suallar vaxtında cavablandırılır, müstəqil təhsil qabiliyyəti artır [4-6].

Müəllimlər üçün Sİ yaratdığı üstünlüklər isə aşağıdakılardır:

-Sİ əsas bilikləri müəllimdən daha maraqlı bir şəkildə izah etmək imkanı verir;

-xarici dildən şifahi imtahan zamanı Sİ texnologiyasından istifadə edilərək müəllimlərin nitq tonu təqlid olunmaqla suallar verilir, imtahan verənin cavabı və eyni anda reaksiyası qeydə alınır. Sonda nitq ünsiyyəti ixtisas və geniş tədris təcrübəsi olan mütəxəssislər tərəfindən yoxlanılır.

Sİ texnologiyalarından istifadə etməklə xarici dillərin tədrisi interaktivliyini artırmaq, təhsil prosesinin fərdi meyarlara görə fərqləndirilməsinə kömək etmək, tədrisin keyfiyyətini və səmərəliliyini, tələbələrin savadını və xarici dili başa düşmə qabiliyyətini artırmaqla bilər.

Sİ-nin köməyi ilə tədris fəaliyyətini, onun çətinlik səviyyəsini, təlim tempini və tədris metodlarını rəşional tənziqləyərək effektivliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırmaq mümkündür. Qeyd etmək lazımdır ki, Sİ insanlara nisbətən daha dəqiq qiymətləndirərək tələbələrə hərtərəfli və sistemli təlim proqramı təqdim edir. Qiymətləndirmə tədris fəaliyyətinin vacib hissəsi olduğundan avtomatlaşdırılmış qiymətləndirmə sistemi obyektiv, ardıcıl, səmərəli və yüksək səviyyəli nəticələrə nail ola bilər.

Tələbələrin qiymətləndirmə sisteminin özünü də Sİ-nin köməyi ilə təkmiilləşdirmək olar. Bunun üçün ardıcıl olaraq növbəti addımlar atılmalıdır:

-məlumatlar proqrama daxil edilir;

-müəllimlə birlikdə imtahan tapşırıqlarında müvafiq düzəlişlər edilir;

-proqram tərəfindən məlumatlar təhlil edilir;

-növbəti sınağa hazırlaşmaq üçün düzəliş edilmiş məlumatların son nəticəsinin dəqiqliyi təmin olunur.

Əlavə olaraq, Sİ auditoriyada mühazirə dinləyən tələbələrin yaşadığı emosional dəyişiklikləri anlamaq üçün üz ifadələrinin və səs tonlarının tanıma texnologiyasından istifadə edərək dərsi nə qədər yaxşı mənimsədikləri və öyrənmə motivasiyasının necə dəyişdiyi barədə məlumatlar dərhal müəllimə ötürülə bilər. Bunun əsasında müəllim tədrisin mənimsənilmə metodikasına düzəlişlər edə bilər.

Böyük dil modelləri (Large language models, LLM) və onlara əsaslanan alətlər, görüntü generatorları (text2img texnologiyaları), görüntü və video email vasitələri və digər texnologiyalar yeni texnoloji səviyyədə demək olar ki, müəllimin iştirakı olmadan tədris məzmunu yaratmağa imkan verir. Onlar Sİ tərəfindən yaradılan, tədris məhsullarına və videolara, virtual realığa, müəllimin rəqəmsal həmkarlarına və s. daxil olan personajlardır.

Yuxarıda yazılanları yekunlaşdıraraq qeyd etmək olar ki, elm və tədris sahəsində tərəqqinin ayrılmaz hissəsi olan Sİ-in müasir dünyada böyük əhəmiyyətə malik olduğunu, təhsil sahəsində inkar edilməz üstün cəhətləri olduğu kimi müəyyən çatışmazlıqlarını da göstərmək vacibdir: yüksək xərclər, müəllimlər arasında yarana biləcək işsizlik, yaradıcılığın, etika və duyğuların olmaması, texnoloji asılılıq, koqnitiv inkişafa təsir və s.

Bu çatışmazlıqları aradan qaldırmaq üçün Sİ-nin müasir dövrdə və gələcəkdə tədrisə təsirinin müqayisəli təhlili əhəmiyyətli məlumatlar verə bilər. Təlimçilər, müəllimlər və təhsil müəssisələri tərəfindən təhsil sahəsində yeni texnologiyaların istifadəsi və Sİ tətbiqlərinin inkişafı şübhə doğurmur, ancaq tapşırıqları optimallaşdırmağa məşinlarla bu məşinlardan istifadə edən insanlar arasında bir tarazlıq tapmaq zərurəti yaranır.

Nəticə. Sİ-nin məqsədi heç də müəllimləri əvəz etmək deyil, yalnız rollarını yeni bir şəkildə müəyyənləşdirməkdir. Çünki müəllimin vəzifəsi yalnız bilik ötürmək, yaxud təhsil vermək deyil, həm də tələbələrə tərbiyələndirmək, həm də mənəvi dəyərlər aşılamaqdır. Təhsilin mahiyyəti duyğuların ötürülməsindədir, bu səbəbdən Sİ texnologiyası daha faydalı öyrənmə vasitəsi ola bilər, çünki maşının emosiyaları olmadığı üçün müəllimləri tamamilə əvəz edə bilməz. Bu isə, Sİ texnologiyasının hazırda yerinə yetirə bilmədiyi vacib bir xüsusiyyətdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Course Book Cambridge University Press, 2011 pg123.
2. A Call For Intelligent Practice, Torben Schmidt, 2022, pg 167.
3. SAGE Journals. Artificial Intelligence in English Language Teaching”2023, April 26, page 21.
4. IETE Technical Review, Volume 4, 2023.
5. [Www.UNESCO.org](http://www.unesco.org)
6. Center for American Progress, Future Testing in Education.

APPLYING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TEACHING ENGLISH

Abbasova N.A., Aliyeva G.A.
National Aviation Academy

Artificial intelligence (AI), the latest trend of modern science, is constantly penetrating our daily life, becoming an integral part of it, playing an increasingly important role in education, especially in learning foreign languages. SI evaluation systems allow for partial optimization. With the help of SI, it is possible to significantly increase the effectiveness of educational activity, its level of difficulty, learning pace and teaching methods. Currently, modern technologies are widely used all over the world to improve the quality of the educational process with the help of artificial intelligence and effectively acquire the necessary professional skills.

Keywords: Artificial intelligence, assessment system, teaching method, individual target programs, comparative analysis, soft skills, integration, decrease of workload, professional skills.

Rəyçi: f.f.d., dos. Yusifova A.N.

Müəlliflər haqqında məlumat

Soyadı, adı, atasının adı	İş yeri	Vəzifəsi, elmi dərəcəsi, elmi adı	Əlaqə
Abbasova Nailə Arif qızı	Milli Aviasiya Akademiyası	Peşəkar ingilis dili kafedrasının dosent əvəzi	nailya.abbasova@gmail.com mob: (+994)50-220-27-51
Əliyeva Gülxar Ağasəlim qızı	Milli Aviasiya Akademiyası	Peşəkar ingilis dili kafedrasının dosent əvəzi	A_gulkhar@mail.ru mob: (+994)055-765-04-56